

الأحد, جوان ٣٠, ٢٠١٣
١٠:٢٩ ق.ظ

بررسی و تحلیل قابلیت‌ها و کاستی‌های فلسفه ملاصدرا در تبیین ساحت‌های طولی و عرضی حیات بشر

حسین زمانیه*

حیات انسان برخلاف سایر موجودات، واجد ساحت‌های متفاوتی است که می‌توان آنها را به ساحت‌های طولی و عرضی تقسیم کرد. فلاسفه اسلامی بطور سنتی و با بهره‌گیری از منابع فلسفی یونان از جمله اندیشه‌های افلاطون و ارسطو و هم‌منظور منابع دینی از جمله آیات و روایات و مبانی فلسفی خود موفق به تبیین نظریه‌ی جامع در باب ساحت‌های طولی حیات بشری شده‌اند. در اندیشه ایشان ساحت طولی حیات بشری تنها در پرتو تکامل وجودی و فردی انسان قابل تبیین و تفسیر است و از دید ایشان این ساحت ارتباطی تنگاتنگ با تکامل معرفتی انسان دارد. باوجود برخی تفاوت‌ها می‌توان ساحت طولی حیات انسانی را از دید فلاسفه اسلامی به سه ساحت زیر تقسیم کرد: حیات مادی، حیات مثالی و حیات معقول که البته در فلسفه ملاصدرا می‌توان به ساحتی فراعقلانی نیز اشاره کرد. در این زمینه ابتکار ملاصدرا در این است که وی با استفاده از مبانی فلسفی خود از جمله اصالت وجود، تشکیک وجود و حرکت جوهری، توانسته بدرستی تکامل انسان در این ساحتها را تبیین فلسفی نماید. اما مهمترین چالش فیلسوفان اسلامی و بطور خاص ملاصدرا، عدم توانایی ایشان در تبیین ساحت‌های عرضی حیات بشری است. بعبارت دیگر، در حیات مادی که مرتبه‌ی از ساحت طولی حیات بشری است ما با ساحت‌های عرضی مواجه می‌شویم که فلسفه ملاصدرا بدلیل مبانی فلسفی و نوع نگاه خاصی که واجد آن است، قادر به تبیین آنها نیست. از جمله این ساحت‌ها، می‌توان به ساحت زندگی فردی، اجتماعی، عمومی و خصوصی و حتی در عصر حاضر، ساحت حیات مجازی اشاره کرد. امروزه

---

* استادیار گروه فلسفه و حکمت دانشگاه شاهد

فلاسفه غربی با عطف توجه بسیار به ساحات عرضی حیات بشری در این حوزه به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند؛ چنانکه هابرماس در کتابهای خود از جمله دگرگونی ساختار حوزه عمومی و نظریه کنش ارتباطی به نظریه‌پردازی در باب حوزه عمومی حیات بشری پرداخته و فیلسوف دیگر غربی با نام هوبرت دریفوس در یکی از آخرین کتابهای خود یعنی درباره اینترنت از ساحتی جدید بنام ساحت حیات یا زندگی مجازی یاد میکند.

ضعف فلسفه ملاصدرا در تبیین ساحت‌های عرضی حیات بشری، ریشه در ضعفی ساختاری در فلسفه وی دارد که همانا عدم توانایی او در تبیین فلسفی تشکیک عرضی است که خود این امر نیز ریشه در مبانی فلسفی وی از جمله نگاه خاص به بحث وجود و نحوه ورود به این بحث دارد. همین امر باعث شده در بحث وجود ربطی نیز که بیش از هر جای دیگر انتظار می‌رود ملاصدرا اشاره‌ی به روابط بشری نیز داشته باشد، وی وارد این حوزه نشده و انتظار خواننده را برآورده نسازد. از اینرو بنظر می‌رسد با وجود اذعان به برخی از قابلیت‌های حکمت متعالیه صدرایی بنحوی واقع بینانه باید پذیرفت نوع ورود وی به مباحث فلسفی و در نتیجه مبانی فلسفی او در تبیین برخی از مباحث روز از جمله ساحات عرضی حیات بشری ناتوان است. این در حالی است که نصوص دینی ما و بطور خاص قرآن به این ساحت‌های عرضی توجه داشته و به برخی از آنها پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: حیات بشری، ساحت طولی، ساحت عرضی، ملاصدرا، وجود ربطی، تشکیک عرضی